

فریم

پایگاه اسپهبدان باوندی کجاست ؟

پروفسور George.C.Miles

رئیس موزه انجمن سکه‌شناسی
آمریکا در مقاله‌ای که تحت
عنوان «مسکوکات باوندیان
طبرستان» در کتاب «ایران و
اسلام» در سال ۱۹۷۱ منتشر
نموده نوشته‌است:

تقریب

«فریم یا فریم نام‌ضربخانه‌ای
که در سکه‌های ذیل از آن یاد
شده دژی بوده است در کوه‌های
قارن در دامنه‌های شمالی دماوند
در جنوب آمل. جای این دژ که
پایگاه و خزانه شاهزادگان
باوندی بوده بدورستی معلوم
نیست.

چراغ علی‌عظمی سنگسری

«پاول چاسانوا» معتقد بود
که این دژ همان فیروز کوه است
که در راه تهران به ساری واقع

است و نظر خود را با شیوائی و بتفصیل نگاشته است، اما این عقیده را باید شواهد باستان‌شناسی تأیید نماید.

«مینورسکی» در کتاب «حدود» صفحه ۳۸۷ فریم را که در آن کتاب «پریم» گفته شده در حوالی شعبه غربی رود تجن دانسته است.^۱

اینک با ذکر مقدمه‌ای دربارهٔ باوندیان که به پادشاهان جبال مشهور و دارای لقب اسپهبد بودند^۲ معلوم می‌داریم که فریم در کجای طبرستان قرار گرفته است.

شجرهٔ نسبت باوندیان به قباد اول شهریار ساسانی (۴۹۹-۵۳۱ میلادی) پدر انوشیروان عادل می‌رسد. او در سال ۵۲۹ میلادی فرزند دیگر خود کیوس را بحکومت مازندران گماشت.

کیوس پس از هفت سال فرمانروائی در سال ۵۳۶ میلادی در گذشت و بعدها خسرو انوشیروان (۵۳۱-۵۷۹ م) زرمهر را بفرمانروائی مازندران منصوب کرد. خاندان زرمهر بمدت یکصد و ده سال یعنی تا حدود ۶۸۵ میلادی برابر ۶۶ هجری بر قسمتی از مازندران حکومت کردند.^۳

در سال ۶۶۵ میلادی برابر ۴۵ هجری یعنی ۱۲۹ سال پس از مرگ کیوس و ۱۴ سال پس از کشته شدن یزدگرد سوم آخرین شهریار ساسانی مردم بخشی از طبرستان «باو» را که از نوادگان کیوس بود بفرمانروائی خود برگزیدند و مرگ وزندگی خود را باو سپردند.^۴ «باو» بمدت ۱۴ سال یعنی تا سنه ۵۹ هجری بر آن نواحی فرمان راند و فرزندان او که مشهور به «آل باوند» و «ملوک جبال»

۱ - مقاله «مسکوکات باوندیان طبرستان» ص ۴۴۴

۲ - الف - کتاب مازندران و استرآباد ص ۱۸۰

ب - معجم الانساب ص ۲۸۶ و ۲۸۷

۳ - الف - معجم الانساب ص ۲۸۸ و ۲۸۹

ب - کتاب مازندران و استرآباد ص ۱۷۸ و ۱۷۹

۴ - کتاب مازندران و استرآباد ص ۱۸۰

همیاشند تا سال ۷۵۰ هجری در سه دوره بافترتی کوتاه در فواصل دوره‌های اول و دوم و سوم بانام باوندیان کیوسی، اسپهبدی و کینخوازی بر طبرستان فرمانروائی کردند. از برخی از آنان که نام‌برده میشوند مسکوکاتی از زر (دینار) و سیم (درهم) بدست آمده است:

الف - باوندیان کیوسی ۴۵-۴۶۶ هجری

۱- رستم بن شروین (۳۵۳-۳۶۹ هجری) اولین شهریار از ایرانیان است که «علی ولی الله» رازینت سکه نموده و این افتخار را نصیب خود ساخته است. بی‌مناسبت نیست بدانیم با اینکه پادشاهان بویه‌ای نیز از شیعیان امیر المؤمنین علی علیه السلام بودند برای رعایت احترام خلفای عباسی فقط بد کر نام آنان بر سکه‌های خود اکتفا می‌کردند.

سکه‌ای از رستم بن شروین در Cabinet des Médailles پاریس موجود است که در اولین سال حکومت او در فریم به سیم ضرب شده است که عبارت پشت آن باین شرح است:

الله - محمد رسول الله - علی ولی الله °

۲- شهریار بن دارا (۳۵۸-۳۹۶ هجری) سکه‌ای از او در Ashmolean Museum آکسفورد انگلستان موجود است که در فریم در سال ۳۷۶ هجری ضرب شده است. نگارنده این مقاله با استناد سکه‌ای که از شهریار در اختیار دارم معتقد است که پدر شهریار، رستم بن شروین بوده اما چون بعد از برادر خود «دارا» این رستم به فرمانروائی رسیده است مورخین اشتباهاً تصور کرده‌اند فرزند او بوده است. بنظر می‌رسد که سکه او را در آکسفورد درست نخوانده باشند. بمقیده نگارنده سالهای حکومت باوندیان و شجره نسبت آنان با انطباق با سکه‌های آنان باید مورد تجدید نظر قرار گیرد. مرحوم پروفوسور «سموئیل - اشترن» استاد دانشگاه آکسفورد نیز پس از اطلاع از سکه نگارنده در نامه‌ای

بوی نوشته است: «..... سکه شهریار بن رستم جالب است. من کاملاً با نظر شما موافقم که بایمیدایش مسکوکات و سایر مدارک موثق مکرراً ثابت شده است فهرست فرمانروایان سواحل دریای کاسپیان قابل اعتماد نیست....»^۶
ب - باوندیان اسپهبدی ۴۶۶ - ۶۰۶ هجری .

۱ - از شهریار بن قارن (۴۶۶ - ۵۰۴ هجری) که اولین فرمانروای اسپهبدی و دارای لقب « حسام الدوله » بوده در سالهای اخیر سکه هائی بدست آمده که کلاً به زراست و در زمان سلطنت رکن الدین ابوالمظفر برکیارق (۴۸۷ - ۴۹۸ هجری) و غیاث الدین ابوشجاع محمد (۴۹۸ - ۵۱۱ هجری) فرزندان ملکشاه سلجوقی ضرب شده است .^۷

۲ - علی بن شهریار (۵۱۱ - ۵۳۴ هجری) فرزند حسام الدوله شهریار بن قارن و ملقب به «علاءالدوله» بوده . سکه های او به زر است و در زمان خلافت المسترشد بالله (۵۱۲ - ۵۲۹ هجری) و سلطنت ابوالحارث سنجر (۵۱۱ - ۵۵۲ هجری) بن ملکشاه سلجوقی ضرب شده است و جای ضرب آن باستاند سکه ای که در کلکسیون نگارنده است در ساری است . تاکنون محل ضرب سکه های او نامعلوم بوده است .

۳ - نصرت الدین شاه غازی رستم بن علی بن شهریار بن قارن (۵۳۴ - ۵۶۰ - هجری) که مورخین او را ثروتمندترین فرمانروای باوندی دانسته اند . او بر ری نیز حکومت داشته و نوشته اند یکصد و بیست هزار دینار (پول زر) خرج ساختمانهای در « زاد مهران » در آن ناحیه کرده است .
میگویند دیناری از او که بسال ۵۵۱ یا ۵۵۲ هجری ضرب شده دیده شده است اما اکنون معلوم نیست که این سکه در کدام موزه یا مجموعه است.^۸

۶ - الف - مسکوکات باوندیان طبرستان ص ۵۱

ب - مقاله « درهمهای یافت شده در اردکان » ص ۲۰

۷ - الف - مسکوکات باوندیان طبرستان ص ۴۵۲ - ۴۵۶

ب - طبقات سلاطین اسلام ص ۱۳۵

۸ - مسکوکات باوندیان طبرستان ص ۴۵۸

ج - باوندیان کینخواری - ۶۳۵ - ۷۵۰ هجری .

از این دوره تا کنون سکه‌ای بدست نیامده است .

جای ضرب سکه های زر باوندیان « سارویه » یا « ساری » فعلی و محل

ضرب سکه های سیم آنان « فریم » بوده است .

حال بینیم فریم چگونه جائی است و کجاست :

در کتاب مازندران و استرآباد تألیف ه . ل . رابینو ترجمه غلامعلی وحید

مازندرانی از فریم چنین تعریف شده است : « قلعه بزرگ پناهگاه قارن و ندها

که ایشان از زمان قدیم در تصرف داشتند فریم بود ... »

همچنین در همین کتاب ذکر شده است ابوخرزیمه یکی از حکام عرب در

دوره عباسی در آنجا نیز ساخلو گذاشته بود .^۹ قارن و ندها یا سوخرائیان

لقب « جر شاه » و « ملك الجبال » داشتند و اخلاف یکی از نجیب ترین

تیره های هفتگانه ساسانیان بودند که مورخان عرب آنها را « اهل البیوتات »

میخواندند . آنان از ۵۰ سال قبل از هجرت تا ۲۲۴ هجری که آخرین شهریار

آنها مازیار در زمان معتصم خلیفه عباسی (۲۱۸ - ۲۲۷ هجری) بقتل رسید .

بر قسمتی از طبرستان حکومت داشتند .^{۱۰} پیداست که پس از انقراض این

خاندان دژ فریم بتصرف باوندیان کیوسی درآمده و چنانکه دیدیم آنان

باستحکام آنجا کوشیده و آنرا تبدیل به یکی از ضرابخانه های خود نمودند .

فریم منطقه وسیعی است در جنوب ساری و جزئی از دودانگه هزار

جریب (معرب هزار گری) بوده و هست و هم اکنون نیز بهمین نام مشهور

میباشد . برخی از ساکنان نواحی اطراف ، آنرا « پریم » میخوانند .

هزار جریب از شمال به بلوک استرآباد و جلگه مازندران و از مشرق

به ساور و دامغان از جنوب به سمنان و از مغرب به فیروز کوه و سواد کوه

۹ - مازندران و استرآباد ص ۱۹۹ و ۲۲۳

۱۰ - مازندران و استرآباد ص ۱۷۹ و ۲۲۳

محدود است و شامل دو قسمت عمده یکی چهاردانگه و دیگری دودانگه بوده و میباید. اهالی آن سرز و بوم میگویند این ناحیه کلا به فخر عماد - الدوله پسر امام زین العابدین علیه السلام تعلق داشته و او در زمان حیات خود آنرا میان سه پسر خود تقسیم نموده باین ترتیب که چهاردانگ را به دو برادر تنی و دودانگ بقیه را به برادر ناتنی سپرده است و بهمین دلیل مناطق مذکور چهار دانگه و دو دانگه نامیده شده است. ۱۱

حدود دودانگه که در جنوب چهار دانگه قرار گرفته و فریم نیز جزئی از آن است عبارت است از: بلوک « یانسر » از چهار دانگه در شمال، کوه « دیوتنگه » (یا گیوتنگه) که تا دهکده « تودروار » دامغان امتداد آن است در مشرق، کوه « بشم » در شمال شهمیرزاد (از توابع سمنان) در جنوب و « شاه در کوه » که آنرا از سواد کوه جدا میکند در مغرب .
دو دانگه دارای چهار بلوک بشرح زیر بوده است :

۱ - پشت کوه

۲ - نهر مان

۳ - بنافت

۴ - فریم (گاهی بنافت نیز جزئی از فریم بشمار آمده است) . ۱۲

فریم خود ناحیه وسیعی است از کوه ودشت که حدود پانزده فرسنگ عرض و هیجده فرسنگ طول دارد و دشت آنرا « پریم صحرا » میگویند. از شمال حدود است به « پر کوه » - « افراچال » - « ور کسی » - « گردشی » - « لاک تراشان » و شهرستان ساری و از مشرق به « شن دره » - « دینه سر » و « سید آباد » چهاردانگه، حد جنوبی آن - « پاچی میانه » و « معبر کوهستانی » « گونگلی » و « هیکوه » (که

۱۱ - مازندران و استرآباد ص ۸۳ و ۸۴

۱۲ - مازندران و استرآباد ص ۸۴

ساکنان آن به دلیری مشهور بوده‌اند) و در غرب آن «پیوندر» - «کلیج کلاه» و بنافت واقع شده و به سواد کوه پایان مییابد. ۱۳

در محدوده فریم دهات معمور و مخروب بسیار است. شهر کوچک فریم که دارای حصاری از آجر و دژی استوار بوده در کنار رودخانه اشک از شعب رودتجن قرار داشته و یاقوت حموی آنرا در سال ۶۰۰ هجری مسکون ذکر کرده است. احتمال میرود که این شهر در زلزله حدود سال ۷۰۰ هجری ویران شده باشد گرچه هنوز آثاری از آن برجای است. از دهات پر جمعیت سابق فریم مثل «بولاه» که دارای سواران مشهور بوده است و «کهنه‌ده» و «کاکلو» امروزه اثری باقی نیست. ۱۴

از جمله دهات معمور فریم «علی آباد» - «پیوندر» - «واودره» - «تراوک» - «شن‌دره» - «مرگابین» - «رسکتین» «خوش رودبار» - «کرچا» و «گندلک» است. ۱۵

فاصله ناحیه فریم تا شهر سمنان که در جنوب آن واقع است در حدود هشت فرسنگ و مسیر آن باین شرح است:

- از سمنان به سنگسر سه فرسنگ
- از سنگسر به شهمیرزاد یک فرسنگ
- از شهمیرزاد به ده «چاشم» و معبر کوهستانی «زرانگیس» در دانه کوه مشهور «نیزوا» دو فرسنگ.
- از «زرانگیس» به معبر کوهستانی «گونگلی» و «هیکوه» که حد جنوبی فریم است دو فرسنگ.

۱۳ - یادداشتهای نگارنده این مقاله

۱۴ - مازندران و استرآباد ص ۸۴

۱۵ - الف - مازندران و استرآباد ص ۸۴

ب - یادداشتهای نگارنده این مقاله

نتیجه :

بنابر آنچه که گذشت :

- ۱- میتوان قبول کرد که فریم دژی در کوه‌های مشهور به «قارن» بوده چه «شهریار کوه» که ابن اسفندیار آنرا کوهی واقع در فریم در جنوب ساری و سرراه دامغان به طبرستان ذکر کرده ، کوهی از رشته جبال قارن بوده است. ۱۶
- ۲ - ذکر اینکه فریم در دامنه‌های شمالی دماوند و در جنوب آمل بوده است صحیح نیست. بلکه چنانکه دیدیم فریم در دامنه‌های شمالی کوه «نیزوا» و در جنوب ساری بوده است.
- ۳ - عقیده «پاول چاسانوا» که فریم همان فیروز کوه است که در مسیر تهران به ساری واقع شده صحیح نیست.
- ۴ - نظر «مینورسکی» بیشتر به حقیقت نزدیک است زیرا شعبه غربی رود تجن در فریم جاری است.
- ۵ - «فریم» و «پریم» نوشته مستشرقین هر دو درست است اما حرف «ر» مشدد نیست .

منابع :

- 1- The Coirage of The Bâwandids of Tabaristan-Prof. G.C. Miles
- ۲- کتاب مازندران و استرآباد تألیف «ه.ل. رابینو» ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی .
- ۳- طبقات سلاطین اسلام تألیف «استانلی لین پول» ترجمه عباس اقبال.
- ۴- معجم الانساب و الاسرات الحاکمه فی التاریخ الاسلامی للمستشرق زامباور.
- 5- Ahoard of Dirhams From Ardekan Helen W. Mitchell, Ashmolean Museum , Oxford (England).
- ۶- نامه مورخ ۳۱ ژوئیه ۱۹۶۶ مرحوم پروفیسور سموئیل ام . اشترن استاد دانشگاه آکسفورد به نگارنده.
- ۷- یادداشت‌های نگارنده از منابع محلی
- ۸- کلکسیون سکه نگارنده

۱۶ - کتاب مازندران و استرآباد ص ۱۹